A SEMLEGESSÉG MÍTOSZA

SZAKOS ENIKŐ

A semlegesség az oktatásról szóló diskurzusban gyakran úgy hangzik el, mintha alapkövetelmény volna, és a jelző önmagában elegendő lenne ahhoz, hogy jobb hellyé tegye az iskolákat. Mintha képes lenne minden ellentétet feloldani, és ezzel az iskola – egyesek szerint kívánatos módon – vallástól, politikától, ideológiától és értékektől mentes, mindenki számára elfogadó, biztonságos hellyé változna. Ha ez megvalósulna, az intézmények olyan hellyé válnának, ahol a nevelés háttérbe szorul, és a tanítás válik kizárólagossá; az elme, a lélek és a személyiség formálása helyett az információátadásra korlátozódna, miközben az erkölcs, a hagyomány és a kultúra csendben kikopnának a tanteremből. A semlegesség látszata egyszerre veszélyezteti az intézményeket és teszi őket hiteltelenné, mert olyan állapotot ígér, amely valójában nem létezhet. Az iskola nem volt és természeténél fogva nem is lehet értékektől független tér.

ALAPVETÉSEK

Ahol gyermekeket nevelnek, ott a semlegesség legfeljebb jól hangzó illúzió. Az iskola élő közeg, emberi kapcsolatok szövedéke, és minden ilyen tér szükségképpen értékeket hordoz és közvetít, kimondva vagy kimondatlanul. Az iskoláról való gondolkodás és a nevelés folyamata – akár öntudatlanul is – abból indul ki, hogy milyen embereszményt helyezünk a középpontba, milyennek akarjuk látni a társadalom tagjait: elszigetelt individuumként vagy közösségbe tartozó személyként; korlátlan önmegvalósítóként vagy olyan személyként, aki szabadságáért és másokért felelősséget visel.

Amint olvassuk, „a nevelés sok és sokféle tevékenységből és működésből áll, amelyek mind egy célra irányulnak: a gyermek testi és lelki fejlődését akarják előmozdítani s a nevelő vagy nevelők által helyesnek tartott irányba terelni, s ezért megfelelő műveltséggel ellátni, neki az értékes kultúrjavakat átadni.”[1] Éppen ezért különös súlya van annak, hogy kik állnak a katedrán, kik azok, akik nap mint nap jelen vannak a gyermekeink életében. A pedagógusok nem csupán adatokat, fogalmakat vagy technikákat magyaráznak és tanítanak egyik nemzedékről a másikra. Munkájuk során teljes személyiséget formálnak: az elme mellett a lelket és a testet is. A tanárok munkáján keresztül válik érzékelhetővé, milyen emberképet és milyen rendet tart természetesnek a társadalom.

A nevelés személyes viszony: nem módszerek vagy adminisztratív eljárások összessége, hanem kapcsolódások szövedéke, amelyben a pedagógus személye jellemformáló erő. Ezért a tanárok megbecsülése annak elismerése, hogy az iskola szellemi és erkölcsi rendje nagyrészt rajtuk keresztül lesz látható. A tanári pálya méltóságának és vonzerejének elvesztésével az értékalapú nevelés is kiüresedik: nehéz hivatástudatot, felelősséget és műveltséget közvetíteni

1 Finászy Ernő – Kornis Gyula – Kemény Ferenc: *Magyar pedagógiai lexikon*. II. köt. Révai, Bp. 1934. 387.

Pedagógiai vita a *Kommentár*ban

A *Kommentár* 2023. évi utolsó lapszámában neveléstudományi-oktatáspolitikai vitát kezdeményezett, az évfolyamokon átívelő sorozat korábbi darabjai a következők voltak:

Orbán Balázs: Visszavezetni az oktatást konzervatív gyökereihez. *Kommentár*, 2023/4. 3–36.

Joanna Williams: Az együttérzés és a felsőoktatás leépülése. *Kommentár*, 2023/4. 38–46.

Gloviczki Zoltán – Kis Norbert: Gondolatok egy új oktatáspolitika margójára – Kommentár Orbán Balázs *Visszavezetni az oktatást konzervatív gyökereihez* című írásához. *Kommentár*, 2024/2. 199–208.

Horváth Szilárd: Ahogy gyermekeinket neveljük, olyan lesz az ország. *Kommentár*, 2024/4. 191–202.

Pécsi Rita: Az organikus pedagógia. *Kommentár*, 2025/1. 159–165.

Valaczka András – Zsódi Viktor SchP: *Mit tud a szerzetesi nevelés?* Kommentár, 2025/2. 170–176.

Veszelszki Ágnes: A mesterséges intelligencia és az oktatás. *Kommentár*, 2025/4. 175–184.

Constantinovits Milán András: Arisztotelész a tanteremben. Klasszikus építőelemek a jövő iskolájához. *Kommentár*, 2025/4. 195–191.

Szűts Zoltán: Kivált vagy kiterjeszt a technológia? *Kommentár*, 2026/1. 175–183.

Illik Péter: Miért tanítsunk történelmet? *Kommentár*, 2026/2. 177–185.

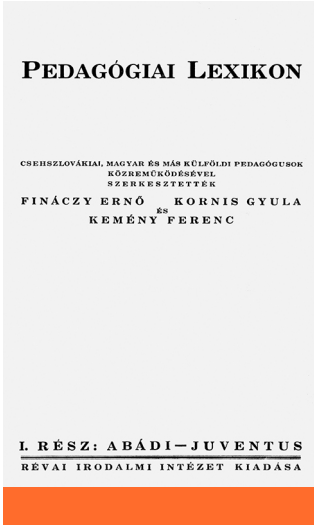
ott, ahol magát a hivatást sem övezi kellő megbecsülés. Ha elfogadjuk, hogy a pedagógusok oktatói-nevelői munkájának minősége az ország jövőjének mutatója, akkor nem nehéz belátni, hogy a tanári pályába fektetett erőforrások és társadalmi bizalom a nemzet jövőjének kulcsa.

Az iskola a tananyagban is világnézeti értékeket jelenít meg. Amit hangsúlyozunk, amit példaként állítunk, vagy amit következetesen elhallgatunk, mind arról árulkodik, hogyan látjuk a világot: van-e szerintünk rendje, hierarchiája és belső iránya, vagy csupán választási lehetőségek kaotikus kínálatából áll, ahol nincs különbség lényeges és lényegtelen között. Ezért válik újra és újra vita tárgyává, hogy milyen ismereteket és azokból milyen következtetéseket közvetítünk és tanítunk gyermekeinknek. De ennél sokkal tágabb a nevelés fogalma:

> „Nevelni tehát annyit tesz, mint az embert képessé tenni arra, hogy bekapcsolódjék a környező társadalomba, azaz a nemzet életébe oly célból, hogy a maga egyéni életfeladatait ebben a keretben megoldhassa, e célra összes értékes képességei kifejlődhessenek, s így képes legyen a környező kultúrát átvenni és mint ennek a kultúrának nemcsak részesen, hanem tevékeny munkása, élni és dolgozni. A Nevelés tehát egyrészt segíteni akarja az embert abban, hogy a maga megélhetését biztosíthassa, másrészt támogatni őt abban, hogy azonfelül magasabbrendű lelki életre emelkedve, a maga egyéni értékeit kifejthesse, s ezzel a maga nemzetének s így az egész emberiségnek haladásához és tökéletesítéséhez hozzájáruljon."[2]

Az iskola azt is megmutatja, mi számít értéknek, s mi nem; hogy mit tartunk követendőnek; milyen magatartásokra nevelünk – együttműködésre és türelemre, fegyelemre vagy éppen közönyre –; mit tekintünk kívánatos életformának, és mit olyan iránynak, amelyet hallgatólagosan elutasítunk stb. A nevelés ezért mindig erkölcsi és kulturális állásfoglalás, még akkor is, ha sokan igyekeznek megfosztani mélyebb tartalmától.

A SEMLEGESSÉG CSAPDÁJA

Lexikális tudás – A két világháború közötti oktatás-nevelési tudást összefoglaló *Pedagógiai lexikon* (1934) első kötete

Aki azt állítja, hogy az oktatás mentesíthető az értékektől, az valójában azok jelenlétét teszi láthatatlanná és névtelenné. Ezek a mintázatok így észrevétlenül épülnek be a mindennapokba, és ezzel a fiatalok rejtett, gyökértelen szabályrendszerek között kezdenek eligazodni, legalábbis próbálnak. Ebben a semlegesnek nevezett térben a gyermekek olyan normák között nőnek fel, amelyek eredete, iránya és következményei kimondatlanok maradnak. A nyíltan vállalt és megnevezett értékeket hallgatólagos elvárások váltják fel, a tudatos nevelés helyét pedig háttérben működő minták és befolyások veszik át. És ami nem kap nevet, arról vitatkozni sem lehet. Így válik a semlegesség ígérete lassan kiszolgáltatottsággá: nem védelem az értékharcoktól, hanem lemondás arról, hogy a közösség felelősséget vállaljon a következő nemzedék lelki és szellemi iránytűjéért.

A világnézeti semlegesség eszméje történetileg szorosan kötődik a modern liberalizmus önképéhez. A liberális állam legitimációs narratívája szerint az állam nem dönt a jó életről, csupán kereteket ad az egyéni szabadság kibontakozásához. Ez az állítás a pluralizmus eszményére épül, miszerint a társadalom sokféle jó életformának ad teret, és az állam feladata, hogy semleges szabályokat biztosítson azok együttéléséhez. Mindazonáltal a semlegesség ígérete – amint azt olyan filozófusok és politikai gondolkodók kritikái is megmutatják, mint Alasdair MacIntyre, Charles Taylor, Michael Sandel vagy Patrick J. Deneen – rejtett normativitást takar. E szerzők szerint a liberális állam csak úgy tesz, mintha nem döntene a jó életről, miközben valójában egy individualista, autonómiaközpontú emberképet intézményesít. A liberalizmus tehát nem tekinthető értékmentesnek: saját antropológiai és erkölcsi előfeltevésekre épülő rendszer,

2 *Uo.* 386–387.

amely intézményesen és kulturálisan is közvetíti ezt a felfogást. A liberalizmus szemszögéből a személy autonóm, választásaira épülő szubjektum, aki életét preferenciáinak tükrében rendezi. Ez a kiindulópont maga is értékvállalás, és olyan világ- és emberfelfogást fejez ki, amely természetességként jelenik meg, holott vitatható normatív alapokon nyugszik. Ezért felelősségünk vitatni.

Amikor a nevelés szerepéről és céljairól beszélünk, fontos látni, hogy minden pedagógiai gyakorlat implicit vagy explicit embereszményre épül. Ha az iskola deklaráltan visszavonul az értékek vitájától, akkor nem egy ideálisnak hitt semleges, üres tér alakul ki. Olyan strukturális és kulturális formációk veszik át a nevelő hatást, amelyek nem vállalják fel nyíltan saját normáikat. A piaci logika, a tömegkultúra, a közösségi média és a globális narratívák mind aktív értékformálók. Működésük mércét állít: meghatározzák, mi a siker, mi a kívánatos, az eladható, és milyen az elhibázott élet. Ezek az értékvállalások azonban gyakran rejtettek vagy indirektek; reklámok, algoritmusok, celebkultusz és fogyasztási szokások közvetítik őket, így nehezebb racionális vitára bocsátani vagy közösségi kontroll alá vonni őket.

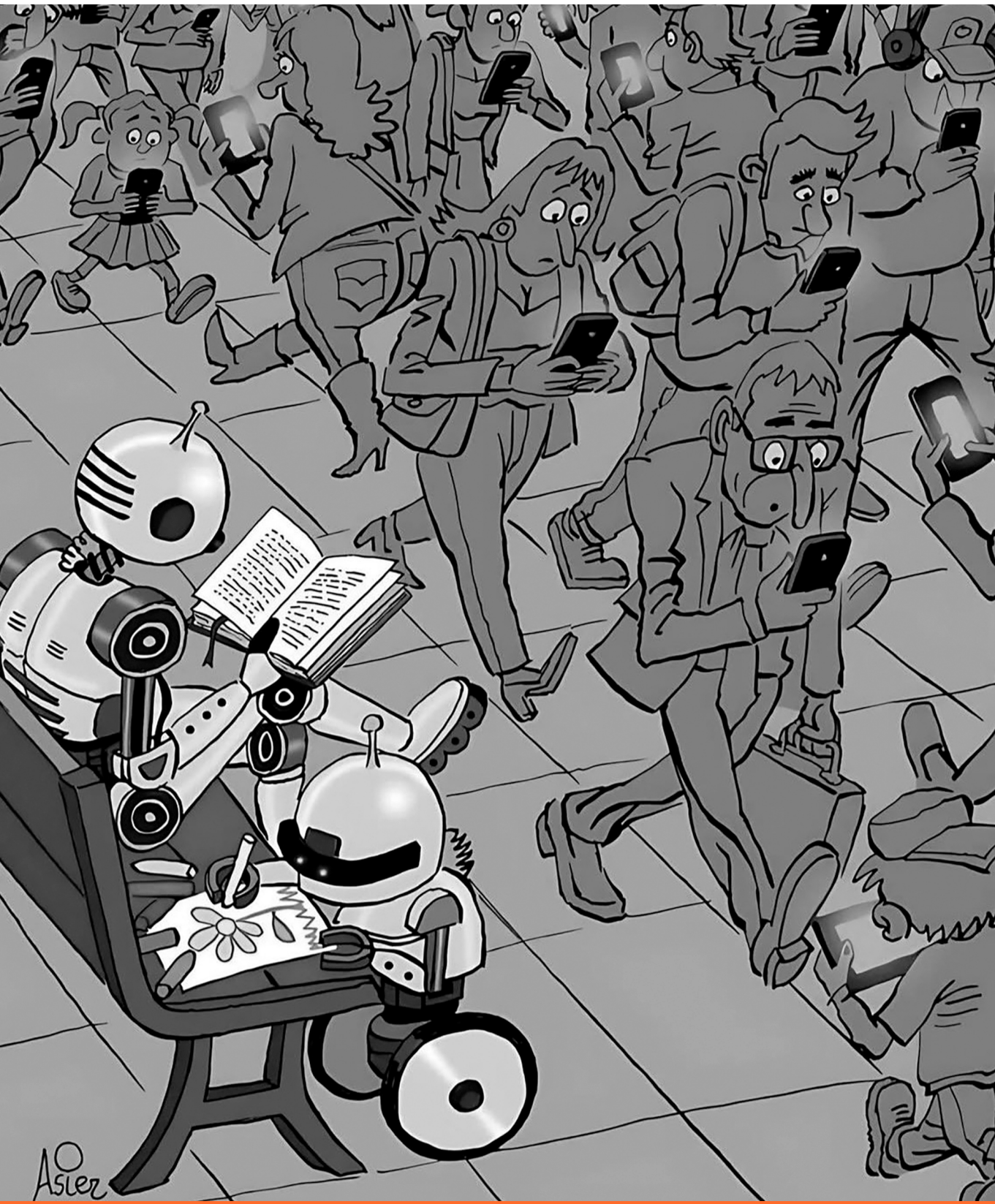
A NEVELÉST ALAKÍTÓ HÁTTÉRNARRATÍVÁK

Ezek a burkolt értékformáló narratívák nem egyetlen, zárt tanrendszer vagy ideológia formájában működnek. Sokkal inkább élnek olyan széles kulturális és gondolkodási mezőkben, amelyekben a posztmodern relativizmus, a fogyasztói kultúra, az individualizmus és a digitális figyelemgazdaság erőteljesen hat. Ezek a hatások, különböző minták révén, együttesen formálják a társadalom értékpreferenciáit. Megjelenésük ritkán kötődik iskolai szabályokhoz, inkább életstílusokban, elvárásokban és magától értetődőnek tűnő mintákban válnak érzékelhetővé. Az egyik legerősebb közülük az önérvényesítés narratívája, amely szerint az ember elsődleges feladata önmaga megvalósítása, a belső vágyak követése és a korlátok lebontása. Ebben a keretben minden tartós kötődés – család, közösség, hivatás, hagyomány – gyanússá válik, mint ami akadályozza az egyéni szabadságot, ezért erőforrás helyett inkább béklyóként jelenik meg, amelytől szabadulni kell.

> **minden pedagógia valamilyen embereszményre épül**

Ezzel szorosan összefügg a fogyasztói narratíva, amely az életet döntések és választások sorozataként értelmezi, ahol az identitás is cserélhető termékké válik. Az ember életformát, értékeket választ magának, sőt akár erkölcsi álláspontokat is. Jónak és kívánatosnak az számít, ami azonnali élményt, kényelmet vagy státuszt ígér. Ami időigényes, áldozattal jár, vagy önkorlátozást követel, az háttérbe szorul. Ebben a logikában az emberi élet értelme csorbul, és csupán egy konstrukció, amelyet folyamatosan újra lehet tervezni és optimalizálni. A digitális platformok által tükrözött világkép márpedig mindezt felerősíti. Az algoritmusok nem ismernek erkölcsi mércéket, működésüket a figyelemért és az elköteleződésért folytatott verseny határozza meg, mégis határozott normákat közvetítenek. A láthatóság válik értékké, a folyamatos jelenlét szükségletté, az azonnali reakció pedig elvárássá. Ami nem kelti fel a figyelmet, ami nem generál visszajelzést, az láthatatlanná válik, és ezzel hallgatólagosan értéktelennek is minősül. A figyelemért folytatott versenyben alul marad a mélység a felszínnel szemben, a tartósság a gyorssal és változatossal szemben. Ami pedig nem illeszkedik ebbe a ritmusba, mint a várakozás, a csendes munka, a hosszú érés vagy a belső formálódás, az fokozatosan háttérbe kerül, és lassan értelmezhetetlenné válik ebben a mesterségesen generált közegben.

E narratívák közös jellemzője, hogy természetesként tüntetik fel önmagukat, alkalmazkodást várnak. Ha a fiatal tartozni akar valahová, követnie kell a trendeket és a mintákat. Éppen ezért különösen erősek ott, ahol az oktatás nem vállalja fel a nevelés feladatát. A kimondott, reflektált értékek hiányában ezek a háttérben működő minták töltik be az orientáció szerepét, anélkül, hogy elszámoltathatók lennének. Így az iskola hallgatása semlegesség helyett olyan erők dominanciáját erősíti, amelyek a társadalom hosszú távú tapasztalatait és a csa-

Szerepcsere – Szatirikus ábrázolás a könyvkultúráról leszoktatott társadalomról *(X)*

ládok értékeit kevésbé veszik figyelembe, és inkább a pillanatnyi érdekekből és a figyelemgazdaság logikájából építkeznek.

A semlegesség vállalása, amely sokszor az értékközvetítésről való lemondást is jelenti, két egymással összefüggő következménnyel jár. Egyrészt hiányzik a strukturált, tudatos, nyílt párbeszéd arról, hogy milyen emberképet és milyen társadalmi értékeket kívánunk továbbadni a következő nemzedéknek.

Másrészt a nevelés szerepét – a családoktól, pedagógusoktól és helyi közösségektől – átveszik azok a hatások, amelyek kevésbé kontrolláltak, de annál erőteljesebbek: piaci ösztönzők, médiaüzenetek, reklámok, online közösségek és globális trendek. Ennek nyomán a fiatalok személyiségének formálódása sokkal kevésbé lesz átlátható. Ez fokozott befolyásolhatóságot eredményez, hiszen az iránymutatás hiánya kiszolgáltatottá teszi az egyéneket az éppen legerősebben jelen lévő impulzusoknak.

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NEVELŐ SZEREPE

Ha az iskola nem közvetíti tudatosan a közös kulturális emlékezetet, akkor megszakad a generációk közötti szellemi folytonosság. A múlt stabil alap és örökség helyett elfelejtett háttérként lesz jelen, melyhez már nincs élő kapcsolódás. Ez hosszú távon nem a pluralizmust hozza el, sokkal inkább kulturális amnéziát eredményez. A személyes és közösségi gyökerek fellazulnak. A fiatal olyan világba nő bele, ahol nincs élő kapcsolata azokkal a kulturális és erkölcsi hagyományokkal, amelyekbe beleszületett. Identitása inkább külső hatásokból összerakott, bizonytalan és kiszolgáltatott szerkezetként formálódik.

Ez a kérdés túlmutat az elméleti megfontolásokon. Az iskola helyzete és pedagógiai gyakorlatának változása mérhető következményekkel jár a társadalmi kohézióra, a politikai kultúrára és az egyének életvezetésére nézve. Ha a tanulás kizárólag gyakorlatias készségek fejlesztésére redukálódik, legyen az digitális írástudás vagy a munkaerőpiachoz kötődő speciális tudás, akkor hiányozni fog az a közös, értelmező tér, ahol a fiatalok önmagukról és a világról alkotott tájékozódási pontokat is kapnak a hasznos kompetenciák mellett. A tudás belső rendje is meggyengül: meginog az a meggyőződés, hogy a világ megismerhető, valamint az is, hogy az igazság keresése és a megismerés önmagában érték. Pedig biztos tudásra ma talán nagyobb szükség van, mint valaha: nélküle kiszolgáltatottá válunk a manipulatív és megtévesztő technológiákkal szemben.

digitális figyelemgazdaság

Ha mindez hiányzik, akkor hiányozni fog az a reflexív, identitásformáló és normakijelölő közeg is, amely közösségeket képes létrehozni. Az így képzett állampolgár lehet, hogy jól alkalmazkodik a munkaerőpiachoz, de hiányozni fog belőle a szilárd erkölcsi ítélőképesség, a történeti tudat, a másokért érzett felelősség vagy a közjó iránti belső elköteleződés. Tudása eszközzé válik, de nem lesz belőle világlátás; képességei fejlődnek, de személyes és közösségi iránytű nélkül marad.

A KERESZTÉNY-EURÓPAI HAGYOMÁNY

Amikor a keresztény-európai értékhagyományt említik, sokan ideológiai provokációnak tekintik, mintha a gyökereinkre való hivatkozás szükségképpen kirekesztő oktatáspolitikai következményekhez vezetne. A keresztény alapon megfogalmazott embereszmény és az arra épülő oktatás nem szűkíthető le vallási nevelésre vagy kötelező hittanórára. Érdemes történeti realizmusból kiindulni: Európa modern kulturális formái, etikai diskurzusa, jogrendjei és politikai intézményei alapvetően olyan hosszú történeti folyamatok eredményei, amelyekben a keresztény gondolkodás – és annak szekularizált tovább élése – jelentős szerepet játszott. Ez a hagyomány az olyan alapfogalmakról alkotott képünket is formálta, mint a szolidaritás, a köz- és magánszféra egyensúlya vagy a család intézményének jelentősége. Ennél tágabb értelemben olyan erkölcsi alapra utal, amely az ember méltóságáról, szabadságáról, felelősségéről és közösségi természetéről alkotott felfogást hordozza.

Ebben az összefüggésben az iskola feladata, hogy pedagógiai módszereit, intézményi működését és nevelői példáit is e fogalmak jelentőségéhez igazítsa, és olyan közeget teremtsen, amelyben ezek az értékek a mindennapi gyakorlatban öltenek formát, átadható és megélhető tapasztalattá válnak.

Mindez – a bezárkózással szemben – éppen a nyitottság feltétele. Csak az a közösség képes valódi párbeszédre más kultúrákkal és világnézetekkel, amely tisztában van saját gyökereivel és azzal, hogy mit képvisel. Az identitás ebben az értelemben támaszt ad: megtart és irányt kínál a világban való eligazodáshoz. Aki tudja, milyen hagyományba ágyazódik élete, magabiztosabban fordul a különbségek felé is, mert van belső mércéje, amelyhez viszonyítani tud. Míg a biztos önazonosság lehetővé teszi, hogy a másik felé nyitottan, mégis önmagunkat megőrizve forduljunk, addig a gyökértelenség bizonytalansághoz vezet.

ÉRTÉKALAPÚ NEVELÉS

Az értékalapú nevelés nem dogmatikus szabályrendszert jelent, és nem is valamiféle ideológiai kiképzést. Inkább annak tudatos vállalását jelenti, hogy az iskola a tudás közvetítésén túl értékrendet ad, emellett életformához, közösséghez és hagyományhoz is kapcsolja a fiatalokat. Célja, hogy a diákok értsék, honnan jönnek és milyen világban élnek, és képesek legyenek helyzetüket értelmezni, hozzájárulni saját, valamint közösségük boldogulásához. Ennek a nevelésnek első és megkerülhetetlen eleme a példamutatás. A pedagógus szakemberként és személyének egészével, magatartásával és mindennapi megnyilvánulásaival egyaránt nevel. Hitelessége, műveltsége, erkölcsi tartása, beszédmódja és viselkedése mind azt közvetítik, hogy a tudásnak súlya, a szavaknak következménye van, és az emberi méltóság nem üres fogalom.

> az iskola a tudás közvetítésén túl értékrendet ad

Fontos része ezen túl a nemzeti és európai kulturális örökség átadása. A történelem, az irodalom, a nyelv és a hagyomány nem díszítőelemek a tananyagban, hanem annak a közös emlékezetnek a részei, amelybe a fiatal belenő. A múlt ismerete tájékozódási pontként szolgál: segít megérteni, kik vagyunk, milyen küzdelmek és döntések formálták közösségeinket, és mindenekelőtt milyen felelősséget hordozunk tovább. Ebben a közös örökségben meghatározó szerepe van a keresztény-európai hagyománynak is, amely történeti és erkölcsi hátteret ad az ismeretek megértéséhez. Az értékalapú nevelés része a családi értékek megbecsülése és megerősítése. Az iskola erre az alapra épít, és saját eszközeivel egészíti ki azt. A gyermek számára a család az első közeg, ahol megtanulhatja a bizalom, a gondoskodás, a felelősség és a szeretet alapmintáit. Az intézmény és a kortárs közösség akkor tudja formálni a fejlődő gyermeket teljes egységében, ha ezek az alapok stabilak, a gyermek nevelői között pedig bizalom van. Ezért a család és az iskola kapcsolata rugalmas, együttműködésre épülő viszonyként értelmezhető, amelyben a szerepek egymást kiegészítve érvényesülnek. A jól működő nevelési szövetség abból táplálkozik, hogy mindkét fél elismeri a másik legitim szerepét és hozzájárulását. A család adja a gyermek elsődleges identitásformáló közegét, a köznevelés pedig ezt a horizontot tágítja tovább új ismeretekkel, készségekkel és közösségi tapasztalatokkal. Ugyanilyen fontos a hiteles tudás közvetítése és a gondolkodás fegyelmének kialakítása – azonban ennek kimondása is már értékvállalás. A tudás belső rendet ad a világról alkotott képnek. Az iskola akkor nevel jól, ha tudásmegosztás mellett megtanít különbséget tenni lényeges és lényegtelen között, érvet és véleményt megkülönböztetni, valamint összefüggésekben látni a jelenségeket.

Ebben az értelemben a nevelés kifejezhető úgy is, mint bevezetés azokba az alapvető emberi tapasztalatokba, amelyeket a hagyomány az igazság, a jóság és a szépség kereséseként írt le. Az igaz iránti vágy a megismerésben, a jó iránti törekvés az erkölcsi döntésekben, a szép iránti fogékonyság pedig a művészetben, a természetben és a személyes kapcsolatokban formálja a személyiséget. Ez a hármas annak felismerését hordozza, hogy az ember akkor teljesedik ki,

Iskola a határon – A Felvidék egy részének visszacsatolása után szlovákul tanuló gyerekek a magyar iskolában, 1938
(Fortepan / Ladinek Viktor)

2. decembra 1938.

ha a világot nem használni, sokkal inkább megérteni és értelmezni törekszik, ha helyesen él benne. Mindez a dialógust és a vitakultúrát is feltételezi. Az értékek átadása beszélgetést kíván, amelyben a kérdezés, a reflexió és az érvelés egyaránt helyet kap. A valódi pluralizmushoz szükség van arra a képességre, hogy világos meggyőződéssel, ugyanakkor nyitottsággal lépjünk be a közös gondolkodás terébe. Az értékalapú nevelés így a látóhatár tágítását szolgálja: gyökereket ad, amelyekből növekedni lehet, és iránytűt kínál, amely a szabadságot felelős választássá formálja.

Természetes, hogy a világnézeti semlegesség kritikája aggodalmat válthat ki. Fennáll a veszély, hogy az értékekről szóló diskurzust politikai érdekek vagy ideológiai törekvések térítik el. Ez a veszély akkor erősödik fel, amikor a normák kérdése lezárttá és vitathatatlanná válik. Az értékalapú nevelés helyes értelmezésben annak megtanítását is jelenti, miként lehet felelősen gondolkodni az embereszményről és a közös normarendszerről. Ehhez szükséges, hogy a diákok képesek legyenek mérlegelni, érvelni, vitatkozni és döntéseik következményeit vállalni. A nyíltan vállalt, ugyanakkor tárgyalható értékek világa tágabb szabadságot kínál, mint az a közeg, ahol a normák kimondatlanul, ellenőrizhetetlenül működnek. Hasonló félreértés fakad abból a meggyőződésből is, hogy a hagyományokra való hivatkozás szükségképpen a múltba fordulást jelenti. A hagyomány nem mozdulatlan örökség: minden nemzedéknek újra át kell gondolnia, hogyan viszi tovább, mit tesz hangsúlyossá saját korának kérdései közepette, és miként élteti azt a felgyorsult világban. Az értelmező szemlélet a hagyomány fennmaradásának feltétele, mert hozzájárul ahhoz, hogy élő kapcsolatban maradjon a jelennel. Ha a fiatalok nem kapnak történeti és kulturális tájékozódási pontokat, akkor könnyen iránytű nélkül maradnak. A hagyomány és a múlt megismerése azért fontos, mert a bennük felhalmozódott emberi tapasztalat segítséget ad saját helyzetünk megértéséhez.

ISKOLA A KÖZÖS JÖVŐÉRT

A köznevelés vagy részt vesz a nemzet kulturális önfenntartásában, vagy akaratlanul hozzájárul a gyökértelenség, a fragmentáció és a közösségi bizalom eróziójához. Ahhoz, hogy a köznevelés megtartó erővé váljon, több feltétel együttes jelenléte szükséges: a tanárok megbecsülése és szakmai kiválósága; a tantervi és intézményi keretek olyan kialakítása, amely a készségek mellett az értékek közös megélését és átgondolását is lehetővé teszi; a család és az iskola közötti szilárd partnerség; az a társadalmi egyetértés, amely a nevelést politikai és kulturális jelentőségű kérdésként ismeri el, és ennek megfelelő felelősséget rendel hozzá. Az értékmentesnek tekintett intézmények nem képesek tartós alapot adni az értelmes életnek. A semlegesség mítoszának fenntartása pedig felelőtlenség, mert elfedi a nevelés valódi tétjét. A feladat az, hogy – ha kell – nyílt viták, történeti tudatosság mentén és pedagógiai felelősséggel olyan iskolákat alakítsunk ki, amelyek képesek a fiatalokat tudással, stabil identitással, erkölcsi érzékkel és közösségi elköteleződéssel egyaránt felruházni. Az oktatás soha nem volt és nem is lehet abszolút semleges. A kérdés az, hogy az oktatásban jelen lévő értékválasztás felelősségét tudatosan és átlátható módon vállaljuk-e. Az iskola ügye mindig a jövő ügye is: azokat kell meghatározza, hogy mely normákat tartjuk követendőnek, mit tekintünk értéknek, milyen felnőtteket szeretnénk nevelni, és végső soron milyen jövőt képzelünk el nemzetünk számára. ■

> a köznevelés a nemzet kulturális önfenntartásában részt vesz

A *Kommentár* 2023. évi utolsó lapszámában kezdeményezett neveléstudományi-oktatáspolitikai vita jelen szöveggel lezárul. Bár az írás nem szerkesztőségi álláspontot, hanem szerzői véleményt tükröz, mégis reprezentatív összefoglalóját adja annak, amiről a vitasorozat szólt, amelyben négy év alatt összesen tizenegy szöveg jelent meg. *(A szerk.)*